

UOT 747.

Z

Zülfüyyə Vüqar qızı Qaziyeva
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
magistrant
E-mail: zulfiyyeqaziyeva@gmail.com

Müasir memarlığa art-dizaynın təsiri və onların qarşılıqlı münasibəti

Xülasə: Memarlıq və art-dizayn prosesi və insanın qəsdən obraz yaratmaq üçün qarşılıqlı əlaqəsi sənət estetikasının əsasını təşkil edir. Layihənin fərdiləşdirilməsi məşhur mədəniyyəti, incəsənəti və elmləri, növ və materialları, müasirliyi özündə birləşdirən bu yaradıcı yanaşmanın əsas komponentidir. Bu sənətlər bəşəriyyətin inkişafında əsaslı təsir edərək üzvlünə çevrilirlər. Bu fəlsəfi yönümlü yanaşma təxəyyülün ideyalarını yaymağı və yeniləməyi bacarır. Bir neçə ideyanı birləşdirən memarlıq və art-dizayn həm elm, həm də sənətdir. İnsanların dəyərlərinə və gözləntilərə, eləcə də onların rahatlığına, həyat tərzinə, dövrlərinə və dəblərinə sadıq qalmaq sənətin təməl əsasını təşkil edir.

Bütün sahələrdə dizayna rast gəlmək mümkündür. Bir neçə il bundan əvvələ kimi sahibkarlar dizayna önəm vermirdilər. Daha sonra dizaynın praktikliyini, rəng-rəngliyini, iqtisadi baxımdan müsbət təsir etdiyini gördükdən sonra bu sahə ön sıralarda yerini almağa davam elədi. Dizaynın bir qolu olan art-dizayn cəsurluğu, zərifliyi ilə bütün sahələrdə öz yerini tuta bildi xüsusən də memarlıqda. Art-dizaynın məqsədi bir obyektin, strukturun, layihənin vizual konsepsiyasına əhəmiyyətli vurğu qoyaraq yaratdığı təsəvvürlü qavrayışları təşkil etməkdir. Əsas estetik təsir obyektin təqdimatından çıxarıla bilən xüsusiyyətdir. Bu, memarlıq sənətinə və ya hətta ornamentasiyaya daha çox yaxın olan istəkləri olan yaradıcı bir məhsul deyil, emosional bir nümayişdir.

Açar sözlər: İncəsənət, memarlıq, art-dizayn, Azərbaycan

Həm daxili, həm də zəhəri reallıqları obrazlı ifadə etməyi bacaran ifadə vasitəsi İncəsənətdir. “Müasir incəsənət” 1950-ci illərdə meydana çıxan geniş bədii və yaradıcı təzahürlərə aiddir. O, daha dərin və eksperimental xarakterli üsluba yanaşaraq, məşhur sənət standartlarını rədd etdi və şübhə altına aldı. Müasir incəsənət müxtəlif cərəyanları əhatə edir. İncəsənət müasir cərəyanların əsas anlayışları ilə müəyyən edilir. Müasir incəsənət ilə modernizm termini birlikdə ortaya çıxan hərəkətlərdir. Tarixi ənənələrdən imtina edilərək innovasiyaya üstünlük verilən sənət növünə modernizm deyilir. İncəsənət XX əsrdə ictimai-siyasi, maliyyə, bədii, texniki sahələrdə yaranan dəyişikliklərdən çox təsirləndi. Müasir İncəsənət gizli biliklərin mənbəyidir.

İncəsənət termini haqqında peşəkar alimlərin aforizimlərinə müraciət edərək daha estetik və açıq ifadə edə bilərik:

- Dizayn bəşəriyyətin təbiəti, təbiət-Allahın dizaynıdır. (Beyli)

- Təbiətdən sonsuzluğa, incəsənət bir addımıdır. (Cübran)
- İncəsənətin əsas məqsədi insanları etməli olduqları şeyi etməyə təşviq etmək və bildiklərini yadlarına salmaqdır. (M.Blonder)
- Əsl sənətkar təkəbbürlü olmamalıdır, çünki yaxşı anlayırlar ki, sənətin imkanları sonsuzdur. (L.Bethoven)

İncəsənətin qətim tarixinin əsasında heykəltəraşlıq və rəssamlıq təcrübəsi xüsusi vurğulanır. 800-cü illərdə nəzərəcərpacaq dərəcədə inkişaf etdi. İncəsənətin bir neçə müxtəlif növləri var və bu növlər öz xüsusiyyətləri ilə seçilsələr də, onları birləşdirən göstəricilər də az deyil. İncəsənətin aşağıdakı kateqoriyalarına baxaq:

- Qrafika
- Boyakarlıq
- Heykəltəraşlıq
- Memarlıq
- Dizayn

Modernizmin tərifinə nəzər salaq: köhnəni yeni ilə əvəzləmə yanaşmasıdır. Əsas anlayışları arasında varlığın məntiqsiz, ağılasıgmaz və estetik olması disorientasiya anlayışı dayanır. Bu, məlum olanı çatdırmaq üçün yeni yollar axtarmağa əsaslanan düşüncə üsuludur. Müasir dizayn termini ideoloji tapmacalar ilə doludur. Modernistlər hesab edirlər ki, sənətin mövzusu intellektual və elmi əsərlərin mövzusu kimi konkret, faktiki məlumatlarla məhdudlaşmır. Modernizm mütərəqqi və təkamül anlayışını təbliğ edərək, İspan filosofu, modernizm mütəfəkkiri Orteqa Qaset iddiasına əsasən, bu üslub ənənəvi incəsənət və ədəbiyyatın tamamilə rədd edilməsidir. Modernizm ilk vaxtlar incəsənətdə özünü biruzə versədə, zaman keçdikcə fəlsəfəyə də təsirsiz ötürməyib. Fəlsəfə və incəsənət şəxsiyyətlərinin müəyyən oxşarlıqları olsa da, bir o qədər də bir-birindən fərqli olduğunu aşkarlayan xüsusiyyətləri vardır (2).

Bu gün müasir dövrümüzdə memarlıq və dizayn müasir incəsənətin təsiri altında olması ilə öz möhtəşəmliyini, estetikliyini qürurla təqdim edir. XX əsrin gedişində müasir sənətkarlar yeni formalar, ideyalar, üsullar tətbiq edərək memarlıqda əsrəngizliklər yaradırlar. Bədii söyləri birləşdirmək memarlıq baxımından ideal tarazlığı kəşf etməyə bənzəyir. Bu tarazlığı qorumaq memarlığın əsas inkişaf yoludur. Memarlıq termini geniş ifadə vasitəsi kimi, strukturların xarici nümayişi, binaların daxili, xarici dizayn toplusu, ümumi tikinti sxeminin ifadəsi, tikinti materiallarının, texnikalarının seçilməsi vasitəsilə insanın daxili təsərrüfat fəaliyyətini əhatə edir. Müasir memarlıqda funksionallıq bəzəkdən üstündür. Strukturun görünüşü, miqyası forması, ornamentasiyası və rənglənməsi memarlığın bütün aspektidir.

Memarlıq. Tarixə nəzər salsaq görərik ki, qədim zamanlardan tikinti anlayışı ibtidai insanın formalaşdığı gündən yaranmağa başlayıb. İbtidai memarlığın yaranmasının səbəbi insanları təbiət hadisələrindən, təhlükəsizlikdən qorumaq üçün idisə, zamanla inkişaf etdi. Müasir dövrümüzdəki memarlığa nəzər saldıqda fərqlilik, estetiklik, möhtəşəmlik və özünə məxsus ideyası olan strukturlar görə bilirlik. Nə dərəcədə sadəliyə, minimalizmə önəm versə də, xüsusi əhəmiyyətə malik maddiyyat tələb

edən üslubdur. Səbəbi isə, layihə hazırlandıqdan sonra tikinti zaman müasir texnikalardan, şəşə, polad, betondan və xüsusi konstrukturlardan istifadə edilməsidir. Müasir dizayn və memarlıq emosional, estetik, kəskin xətlərlə xarakterizə olunur. Minimalizmi və əzəməti strukturda vurğulaması üçün müasir tikinti üslubu yeni materiallardan istifadə edir. Müasir memarlığın beş sütununu Le Corbusier vurğulamışdır:

- Açıq fasadlar;
- Uzun pəncərələr
- Sütunlar
- Minimalizm
- Cəsarət

Dizayn. Müxtəlif mənalara əks etdirən bu termin ornament, naxış, dekorasiya, çertyoj, cizim kimi qeyd olunur. Dizayn bu günümüzdə insanlığı bütünlüklə əhatə edib desək yanlışdır. Bütün amilləri potensial həllərin işlənilib hazırlanmasını və ən yaxşı variantı seçmək üçün onların estetik, texnoloji, ekoloji meyarlar baxımından hərtərəfli qiymətləndirilməsini nəzərdə tutan dizaynın ilkin mərhələlərində fəaliyyətin unikallığını müəyyən edir.

Müasirliyin göstəricilərindən biri olaraq, kompüterləşmə ilə əlaqədar olaraq memarlıq və art-dizaynın texnoloji aspekti sürətlə inkişaf edir. Kompüterləşmə dizaynın, qurulan layihənin mürəkkəbliyini, vaxta qənaəti əhəmiyyətli dərəcədə minimuma endirir və müxtəlif alternativlər arasından ən yaxşı, mükəmməl və uyğun dizayn variantını təhlil etmək və seçmək üçün xüsusi faydalıdır.

Art-dizayn avangard sənaye üsulları ilə birləşdirən sənəti təsvir etmək üçün istifadə olunan sözdür. Bu sahə alətləri kimi dizayn və fantaziya birləşməsində istifadə edilir. Aşağıdakı texniki estetik qaydaları dizaynın ümumi formasına və görünüşünə rəhbərlik edir:

- Texnologiya;
- Funksionallıq;
- Material;
- İdeologiya.

Qurulan obyekt yalnız bu tələblərin hər birinə cavab verdikdə dəyərlidir. Memarlıqda art-dizayn bu standartlara şüurlu şəkildə rədd edir və yenilərini yaradır. Art-dizaynı dərk etmək üçün nəzəriyyəni öyrənmək lazımdır. Onun qollarından biri mühüm bədii komponentə malik olan bədii dizayndır. Bu üslub hər zaman bəyənilməyə də, dəstəklənməyə də nəticədə zamanla qəbul olunur. Bəzən düşünülür ki, niyə memarlıq innovativ üslub olan art-dizayna müraciət edib? Estetik mədəniyyət kontekstində art-dizayn hansı funksiyaya xidmət edir?

Bütün bu suallara cavablandırsaq, memarlıq sənətinə alternativ bu sənət növünün seçilməsinin əsası belədir:

Keçmiş dövrlərdə mütəxəssis sənətkarlar tərəfindən hazırlanmış bəzək əşyaları, eləcə də zəngin, fərqli və bənzərsiz, dəbdəbəli və ya incə üslublu sənət nümunələri art-dizaynın sosial-mədəni kökləridir. Sənaye və ya üslub mənzəli əşyaların dizaynı

nı və ya onun bədii cəhətdən dəyişdirilmiş təsvirləri art-dizaynın mövzudur. Uzun müddətdir ki, art-dizayn memarlıqda üstünlük təşkil edilir.

Memarlıq və art-dizayn bir-birləri ilə sıx əlaqədədir. Memarlıq layihələrinin qurulması anında interyer və exteryer dizayn özünün fərqliliyini qataraq strukturu bənzərsiz möhtəşəm tikiliyə çevirir. Art-dizayn kimi tanınan bir sənət forması memarlıq mühitində bədii məhsula çevirmək üçün insanın yaşayış şəraitini dəyişdirir. O, həyat və ədəbiyyat, romantika ilə reallıq arasındakı cizgiləri, real həyatın gedişatı ilə əlaqəsini memarlıq sənətinə təcəssüm etdirir. İdealist yaradıcılıq anlayışları ruhunda art-dizayn memarlıq və dizayn sənətlərinin birləşməsi sayəsində mümkün olur. Memar-dizayner misilsiz gözəlliyə malik əsərlər yaratmaq üçün realizmlə estetika arasında tarazlıq saxlamalıdır. Quraşdırılmış əsərlər əsasən emosiyaları nümayiş etdirir, bəzi faydalı keyfiyyətlərini itirir və az qala estetik parçalar kimi nümayiş etdirilir.

Müstəqil Azərbaycan Dövlətinin qədim tarixi strukturları ilə yanaşı müasir art-memarlıq tikililəri də mövcuddur. Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olduğu dövrdə yeni müstəqilliyinə qovuşan Azərbaycanı öz peşəkar, dəqiq, planlı siyasəti ilə yenidən dirçəldərək bugünkü müasir, qüdrətli, hər sahədə öndə getməyi bacaran dövlətin təməlini qoydu. 90-ci illərdə SSRİ-nin tərkibindən ayrılan Azərbaycan Dövlətinin zəifliyindən istifadə edərək azğın Erməni quldurlarının saldırısına uğrayan xalqı Heydər Əliyev sanki, bataqlıqdan zirvələrə qaldırdı. Vətənə olan sevgisini aldığı hər qərarda daim hiss edirdik. Ata siyasətinin layiqli davamçısı olan Ali Baş Komandan Cənab İlham Əliyevin siyasəti nəticəsində isə güclü təməlin davamı olaraq, bütün dünyada hər sahə üzrə tanınan xalqa çevrilmişik. Mədəniyyət, incəsənət, memarlıq, idman, siyasət, elm kimi sahələrdə hər zaman Müstəqil Azərbaycan Dövlətinin Bayrağı qürurla dalğalandı. Hal-hazırda Azərbaycanda Beynəlxalq memarlar tərəfindən layihələnən müasir memarlıqların artımı sayəsində dövlətimiz daha da gözəlləşir və ən əsası iqtisadiyyatımızın gücünü bütün dünyaya göstərmiş olur.

Azərbaycan Dövlətinin Prezidenti İlham Əliyevin düzgün siyasəti, yaratdığı qüdrətli ordu və igid oğullarımız sayəsində ata nəsihətinə layiqli sahib çıxaraq Qarabağ bölgəsini geri qaytararaq ərazi bütövlüyünü bərpa etdi. Dəmir yumruq siyasəti bütün dünyada səs salaraq Azərbaycanın qüdrətini tərənnüm etdi. Geri qayıtmış, erməni quldurları tərəfindən talan olmuş Qarabağ bölgəsində yenidən qurma sərəncamı sayəsində müasir memarlıq abidələrin layihələnməsi ilə yanaşı tarixi abidələrin restavrasiya edilməsi, sakinlərin rifahı, rahatlığı üçün yeni evlər, məktəblər, bağçalar, parklar, xəstəxanalar, əmək fəaliyyəti üçün və s. kimi yerlərin layihələri hazırlanır. İlk olaraq Füzuli şəhərində müasir memarlıq nümunəsi olan Füzuli Beynəlxalq Hava Limanı açıldı. Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhəri elmi-mədəni, sənaye mərkəzi olaraq öz müasir art-memarlıqları ilə göz oxşayır. Bakı şəhəri sanki tarix və müasirliyin ahəngidir. Qədim tarixi abidələri və müasir memarlığı ilə bu şəhər Qafqazın incisi kimi tanınır. Paytaxtımızı bəzəyən müasir art-memarlıqlara misal olaraq:

- Alov Qüllələri
- Heydər Əliyev Mərkəzi
- Beynəlxalq Muğam Mərkəzi
- Xalça Muzeyi
- Dəniz Mall
- The Crescent Development
- Heydər Əliyev adına Beynəlxalq Hava Limanı
- Yelkən Hotel
- Bakı Kristal Zalı
- Azərsu Açıq Səhmdar Cəmiyyəti
- Milli Gimnastika Arenası
- Bakı Su İdman Mərkəzi

Bunlar kimi bir çox müasir memarlıq nümunələrini misal çəkmək olar. Hər biri beynəlxalq memarlar tərəfindən layihələnilib.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. <https://kayzen.az/blog/fəlsəfə/10453/modernizm.html>
2. Проектирование арт-объектов: учебное пособие / Екатеринбург. А. Г. Тарасова – 2015
3. Chirstian Bjone, Birkhauser, 2009, 192 səh.
4. Art'a most popular (англ.): Exhibition and museum visitor figures 2021 // The Art Newspaper – 2022. – ISSN 0960-6556
5. <https://www.travelawaits.com/2486059/stunning-azerbaijan-architecture>

Зульфия Вугар кызы Гагиева **ВЛИЯНИЕ АРТ-ДИЗАЙНА НА СОВРЕМЕННУЮ АРХИТЕКТУРУ И** **ИХ ВЗАИМОСВЯЗЬ**

Резюме: Процесс архитектуры и художественного проектирования, а также взаимодействие людей для создания намеренного образа составляют основу эстетики искусства. Персонализация проекта является ключевым компонентом этого творческого подхода, сочетающего в себе популярную культуру, искусство и науку, виды и материалы, а также современность. Эти искусства оказывают существенное влияние на развитие человечества и становятся его членами. Этот философски ориентированный подход позволяет распространять и обновлять идеи воображения. Архитектура и художественный дизайн, сочетающие в себе несколько идей, являются одновременно наукой и искусством. Быть верным ценностям и ожиданиям людей, а также их комфорту, образу жизни, времени и моде – фундаментальная основа искусства.

Дизайн можно найти во всех областях. Еще несколько лет назад предприниматели не обращали внимания на дизайн. Позже, когда мы увидели практическую, разнообразие и экономическую эффективность дизайна, эта область продолжала занимать свое место в авангарде. Арт-дизайн, являющийся отраслью дизайна, смог своей смелостью и элегантностью занять свое место во всех областях, особенно в архитектуре. Цель художественного дизайна – организовать образные восприятия, созданные путем уделения значительного внимания визуальной концепции объекта, конструкции, проекта. Основной эстетический эффект – это особенность, которую можно извлечь из презентации объекта. Это не творческий продукт, близкий к архитектурному искусству или даже орнаменту, а эмоциональное проявление.

Ключевые слова: Искусство, архитектура, арт-дизайн, Азербайджан

Zulfiyya Vugar qızı Gaziyeva

THE INFLUENCE OF ART-DESIGN ON MODERN ARCHITECTURE AND THEIR MUTUAL RELATIONSHIP

Summary: The process of architecture and art-design and human interaction to create an intentional image form the basis of art aesthetics. Customization of the project is a key component of this creative approach that combines popular culture, arts and sciences, species and materials, and modernity. These arts have a significant impact on the development of humanity and become a member. This philosophically oriented approach manages to spread and renew the ideas of the imagination. Combining several ideas, architecture and art-design are both science and art. Being true to people's values and expectations, as well as their comforts, lifestyles, yimes and fashions, is the fundamental basis of art.

It is possible to find desing in all areas. Until a few years ago, entrepreneurs did not pay attention to design. Later, after seeing the practicality, variety, and economic impact of the design, this field continued to take its place in the forefront. Art-design, which is a branch of design, was able to take its place in all fields with its boldness and elegance, especially in architecture. The purpose of art design is to organize imaginative perceptions created by placing. The main aesthetic effect is a feature that can be extracted from the presentation of the object. It is not a creative product with aspirations closer to architectural art or even ornamentation, but an emotional display.

Key words: art, architecture, art-design, Azerbaijan

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 13.09.2023